

02/2015

ELÄKETURVAKESKUKSEN KATSAUKSIA

Onko työuraeläkkeitä muualla?

Niko Väänänen

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

02/2015

ELÄKETURVAKESKUKSEN KATSAUKSIA

Onko työuraeläkkeitä muualla?

Niko Väänänen

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin: 029 411 20

Sähköposti: etunimi.sukunimi@etk.fi

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Telefon: 029 411 20

E-post: förnamn.efternamn@etk.fi

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 ELÄKETURVAKESKUS, FINLAND

Telephone +358 29 411 20

E-mail: firstname.surname@etk.fi

Helsinki 2015

ISSN-L 1236-7737

ISSN 1798-7474 (verkkojulkaisu)

ABSTRAKTI

Syksyllä 2014 sovitun ja vuonna 2017 voimaan astuvan eläkeuudistuksen yhteydessä päätettiin uuden työuraeläkkeen tuomisesta työeläkejärjestelmään. Sopimuksessa asetettiin työuraeläkkeelle reunaehdot, mutta sen tarkka sisältö on vielä sopimatta. Tämän katsauksen tarkoituksena on kartoittaa miten muualla Euroopassa työuraeläke on toteutettu. Tässä katsauksessa keskitytään vain niihin EU-maihin, joissa on käytössä Suomen työuraeläkettä vastaava käytäntö. Monissa maissa on ammatti- tai alakohtaisia alhaisempia eläkeikäiä, jotka on usein järjestetty oman erityisjärjestelmän piirissä.

Tässä katsauksessa tarkastellaan työuraeläkkeitä eri EU-maissa. Tarkempaan tarkasteluun on valittu viiden eri EU-maan työuraeläkekäytännöt. Katsauksessa huomioidaan työuraeläkkeen myöntämiseen liittyvät kriteerit kuin myös käytännön toimeenpano. Katsaukseen on valittu Ranska, Italia, Itävalta, Puola ja Kreikka, joissa kaikissa on järjestetty työuraeläke osana yleistä eläkejärjestelmää. Näissä maissa työuraeläke ei ole myöskään ammatti-kohtainen, vaan se perustuu tarkasti määriteltyihin työn luonteeseen liittyviin kriteereihin. Katsauksella haetaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Mitkä ovat työuraeläkkeen kriteerit ja myöntämisperusteet eri maissa?
- Miten työn raskauteen liittyvä määrittely on toteutettu eri maissa?
- Kuinka yleinen työuraeläke on muiden maiden eläkejärjestelmissä?
- Kuinka varmistetaan työuran raskaus?

Katsaus osoittaa, että työuraeläke on eurooppalaisessa katsannossa harvinainen eläkejärjestely. Se ei kuitenkaan ole täysin ainutlaatuinen vaan verrattavia järjestelyitä löytyy viidestä eri vertailumaasta. Yhdessä maista, Puolassa, työuraeläke on tosin poistuva etuus, eikä sitä myönnetä, jos on aloittanut työuransa vuoden 1999 jälkeen. Myös muissa maissa työuraeläkkeeseen on kohdistunut lakkauttamispaineita.

Pääsääntöisesti työuraeläke on järjestetty niin, että vakuutettu voi jäädä eläkkeelle kahdesta viiteen vuotta ennen varsinaista eläkeikää. Vaatimuksena on, että työ on ollut fyysisesti raskasta tai muuten uuvuttavaa. Työuraeläkkeeseen vaaditaan seitsemästä kahteenkymmeneenviiteen vuoteen raskasta työhistoriaa. Ranskaa lukuun ottamatta työuraeläke määräytyy niin, että siihen tulee vähennys verrattuna vanhuuseläkkeeseen.

Osassa vertailumaista työnantajalla on velvollisuus rekisteröidä tieto tehdystä raskaasta työstä. Vertailumaiden sosiaalivakuutuslaitoksista ja ministeriöistä saatujen tilastotietojen perusteella voidaan sanoa, että työuraeläke on kaikissa vertailumaissa vähän käytetty eläkelaji.

ABSTRACT

In connection with the agreement reached in the autumn of 2014 regarding the pension reform that will come into effect in 2017, a new pension type, the years-of-service pension, was introduced to the earnings-related pension system. In the agreement, the frame conditions for the years-of-service pension were defined, but the exact substance of this pension type has not yet been agreed on. The aim of this review is to map how the years-of-service pension has been realised elsewhere in Europe. We focus on only those EU Member States which offer an equivalent pension type to the forthcoming Finnish years-of-service pension. Many countries have lower occupational or field-specific retirement ages which fall under their own special pension systems.

In this review, we have examined more closely the years-of-service pension practices of five different EU Member States. We have paid attention to the granting criteria of the years-of-service pension, as well as to the practical implementation of this pension type. We have reviewed the years-of-service pensions of Austria, France, Greece, Italy and Poland, which all have a years-of-service pension as part of their general pension system. In these countries, the years-of-service pension is not based on the occupation but on rigorously defined criteria relating to the nature of the work.

With this review, we aim to answer the following questions:

- What are the criteria and the basis for granting a years-of-service pension in the countries under review?
- How has the defining of the strenuousness of the work been realised in the countries under review?
- How common is the years-of-service pension in the pension systems of the countries under review?
- How is the strenuousness of the work confirmed?

Our review shows that the years-of-service pension is an exceptional pension arrangement in a European comparison. However, it is not completely unique, as there are comparable arrangements in five other European Member States. In one of them (Poland), however, the years-of-service pension is a benefit that will be gradually abolished as it is not granted if the working life has begun after 1999. In other countries, as well, this pension type is threatened by abolishment.

As a rule, the years-of-service pension has been arranged so that the insured have been able to retire two to five years before the general retirement age. The prerequisite has been physically strenuous or otherwise taxing work. The years-of-service pension requires a history of strenuous work for seven to twenty-five years. With the exception of France, the years-of-service pension is a reduced version of the old-age pension.

In some of the countries of comparison, the employer is under obligation to register information on strenuous work. Based on the statistical information received from the social insurance institutions and the ministries of the countries of comparison, it is safe to say that the years-of-service pension is a pension benefit seldom used in any of the countries of comparison.

SISÄLTÖ

1 Johdanto	7
1.1 Kysymyksenasettelu.....	8
1.2 Suomen työuraeläke.....	8
2 Työn raskauden perusteella määräytyvät erityiseläkkeet eri maissa	10
2.1 Raskaan työn eläkkeen nimi.....	10
2.2 Eläkeikää koskevat trendit.....	11
2.3 OECD:n varhaiseläkkeitä koskeva luokitus.....	12
3 Työuraeläkkeen kansainvälinen vertailu	13
3.1 Raskas työympäristö.....	14
3.2 Fyysisesti raskas työ.....	15
3.3 Henkisesti raskas työ.....	16
3.4 Työuraeläkkeen myöntämiskäytännöt.....	17
3.5 Rahoitus.....	18
3.6 Hallinto ja oikeudellinen ulottuvuus.....	19
4 Yhteenvedo ja pohdintaa työuraeläkemalleista	21
Lähteet	22
Maaliitteet	24
Ranska.....	24
Vanhan mallin työuraeläke.....	24
Uuden mallin työuraeläke.....	25
Tutkimus Ranskan työuraeläkkeelle siirtyneistä.....	25
Itävalta.....	26
Italia.....	27
Kreikka.....	28
Puola.....	29
Ranskan ja Itävallan raskaan työn kriteerit.....	30
Ranskan raskaan työn kriteerit ja määrittely.....	30
Vanha järjestelmä.....	32
Itävallan raskaan työn kriteerit ja määrittely.....	33

1 Johdanto

Vuonna 2017 voimaantulevassa eläkeuudistuksessa päätettiin uuden eläkelajin, eli työuraeläkkeen luomisesta. Heti alusta alkaen työuraeläke on herättänyt julkisuudessa paljon keskustelua. Etlä on epäillyt työuraeläkkeen vesittävän osaltaan eläkeuudistuksen tavoitteita (Lassila ym., 2015). Sisällöllistä keskustelua työuraeläkkeen käytännöistä on sen sijaan käyty vähän.

Eläkelajina työuraeläke sijoittautuu osaksi työkyvyttömyyseläkkeitä. Työuraeläke muistuttaa hieman jo poistunutta yksilöllistä varhaiseläkettä, joka myönnettiin lievennetyin työkyvyttömyyskriteerein. Työuraeläkkeeseen edellytetään 63 vuoden ikää ja 38 vuoden työuraa pääosin fyysisesti tai henkisesti raskaassa työssä. Ikärajavaatimus tullaan sitomaan elinajanodotteeseen.

Neuvottelusopimuksessa työuraeläkkeen yhdeksi ehdoksi esitettiin, että sen alkavuus rajataan noin 2 000 myönnettyyn eläkkeeseen vuodessa. Eläkeuudistuksen vaikutusarvioita koskevassa raportissa (Kautto & Risku, 2015) on työuraeläkkeen osalta oletettu, että alaikärajan täyttäneistä työssäkäyvistä miehistä 2,5 prosenttia ja naisista kaksi prosenttia siirtyy vuosittain työuraeläkkeelle. Kokonaisuuden kannalta työuraeläke on siis varsin pienimuotoinen väylä eläkkeelle, vaikkakaan ei merkityksetön.

Eläkejärjestelmien kehittäminen sisältää aina kansainvälistä vertailua ja arviointia. Etenkin kun kyseessä on Suomen eläkejärjestelmälle uusi eläkelaji, joka on käytössä, ainakin samantyyliisenä, muutamassa Euroopan maassa, on vertailevan tiedon hakeminen perusteltua.

Toisaalta tiedon hakeminen ei ole aina pelkästään vertailevaa, vaan joskus se voi olla puhtaasti rajat ylittävää siirtyvää asiantuntijatietoutta. Tällöin merkittävässä roolissa ovat erilaiset kansainväliset asiantuntijayhteisöt, eli niin sanotut episteemiset yhteisöt. Kansainvälisessä yhteisössä toimiva asiantuntija kuuluu episteemiseen yhteisöön, jos hänellä on tiivis kontaktiverkosto. Episteemisen yhteisön rooli tiedon tuottamiseen on vahva, jos kaivataan lisätietoa epävarmuuteen. Rooli on taas heikko, jos valtaapitävät haluavat vain vahvistusta politiikalleen. (Haas 1992, 15–16) Suomen työeläkejärjestelmä on vaikutteita muualta hakeva, koska järjestelmän halutaan olevan paras mahdollinen. Tällöin episteeminen yhteisö voi tuoda merkittävää lisätietoa aiheesta tai eläkelajista, jota tunnetaan kansallisella tasolla vain vähän.

Työuraeläkkeitä vastaavia järjestelmiä on käytössä muutamassa EU-maassa. Vakuutusvuosien perusteella määräytyvä eläke on Keski-Euroopassa yleinen käytäntö, mutta harvemmin siihen on sidottu vaatimusta raskaasta työstä. Katsauksessani tutkin Ranskan, Italian, Kreikan, Puolan ja Itävallan käytäntöjä työuraeläkkeessä. Näissä maissa on Suomen työuraeläkettä vastaavia eläkelajeja, jotka ovat olleet käytössä jo jonkin aikaa. Katsauksessani en huomioi niitä eläkejärjestelyjä, joissa on käytössä ammatillinen tai alaan perustuva eläkeikä, vaan huomioni on yleisen eläkejärjestelmän järjestelyissä, joissa eläke määräytyy puhtaasti työn luonteen ja vakuutushistorian yhteisvaatimukseen perustuen. Huomioin vain yleisen eläkejärjestelmän piirissä tehdyt järjestelyt.

1.1 Kysymyksenasettelu

Työuraeläkkeen vaatimukset herättävät kysymyksiä. Toisaalta vuodesta 2005 alkaen ansaintarekisteriin ei ole yksilöity tarkkoja työskentelyaikoja vaan ainoastaan vuosiansiot. Tämä ymmärrettävästi aiheuttaa ongelmia työskentelyvuosien yksilöimiseen. Myös työuraeläkkeen kriteerit ovat katsauksen kirjoitushetkellä vielä päättämättä. Millä kriteereillä voidaan arvioida työn raskautta, kun ammatilliset tai alakohtaiset määritelmät on poissuljettu? Kuinka näiden kriteerien yhdenmukainen implementointi työeläkejärjestelmään varmistetaan? Kenen harkintaan työn raskauden määrittely annetaan? Lisääkö työuraeläke harkinnanvараisuutta eläkejärjestelmässämme? Kaikki nämä ovat vastauksia, joihin tarvitaan vastauksia osana kansallista valmisteluprosessia.

Katsauksessani keskityn ennen kaikkea uuden työeläkelajin käytännön ongelmakohtiin ja tarkastelen, kuinka vastaavat ongelmat on ratkaistu vertailumaissa. Työmarkkinaosapuolet ovat eläkeuudistuksessa määritelleet raamit työuraeläkkeelle, joiden perusteella se toivotaan vietävän lainsäädäntöön. Alustavissa laskelmissa on myös haluttu pitää työuraeläkkeelle jäävien henkilöiden lukumäärä alhaisena, noin 2 000 vakuutetun vuositasolla. Eläkeuudistussopimuksessa työuraeläkkeen kriteereiksi on määriteltä väljästi ”fyysisesti tai psyykkisesti raskaissa töissä työskentelevät”. Lainsäädännön kannalta kriteerit tulee kuitenkin määrittää hyvin yksityiskohtaisesti, jotta työuraeläkkeelle pääsyn kriteerejä voidaan soveltaa yhdenmukaisesti eri eläkelaitosten toimesta koko maan alueella.

1.2 Suomen työuraeläke

Tässä kappaleessa käyn lyhyesti läpi sitä, mitä eläkeuudistussopimuksessa on sovittu työuraeläkkeestä. Nostan esille myös ne ongelmakohdat, joihin pyrin paneutumaan työssäni erityisesti.

Eläkeuudistussopimuksessa päätettiin, että työkyvyttömyyseläkettä täydennetään pitkän työuran tehneille 63 vuotta täyttäneille tarkoitetulla työuraeläkkeellä. Työuraeläke kirjataan omaksi pykäläkseen työeläkelakeihin. Sopimuksessa työuraeläkkeelle asetettiin seuraavat reunaehdot:

- Saantiedellytykset ovat nykyistä 60 vuotta täyttäneiden työkyvyttömyyseläkkeen vaatimuksia lievemmat.
- Pitkällä työuralla tarkoitetaan vähintään 38 vuoden työeläkevakuutettua työuraa, jota on tehty vähäisin poikkeuksin rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavassa työssä. Tällaiseen työuraan katsotaan kuuluvan äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahaa enintään kolmen vuoden ajalta. Työuran pituusedellytyksen täyttyminen ratkaistaan työeläkerekisterissä olevien tietojen sekä tarvittaessa eläkkeen hakijan toimittamien luotettavien selvitysten perusteella.
- Työntekijän työsuhteen päättymisen ja eläkkeen hakemisen välinen aika on enimmillään yksi vuosi.
- Hakijan omien selvitysten lisäksi hakemukseen tulee liittää työterveyshuollon lausunto nykyisen ja mahdollisuuksien mukaan myös aikaisemman työn rasittavuudesta ja työkykyvaatimuksesta sekä hakijan mahdollisuuksista jatkaa työssä (etenkin työn fyysinen ja psykososiaalisen kuormittavuus verrattuna hakijan työkykyyn).

- Eläkkeen taso on työkyvyttömyyseläke ilman tulevan ajan osuutta.
- Eläkkeeseen sovelletaan samoja alkamis-, keskeyttämis- ja tarkistamis-, lakkauttamis- ja päättymissäännöksiä kuin työkyvyttömyyseläkkeeseen sovelletaan. Työuraeläkkeestä voidaan antaa ennakkopäätös.
- Työraeläkkeen toteuttamisessa otetaan huomioon eläkeuudistussopimuksen johdanto-osan tavoitteet, jotka koskevat eläkkeelle siirtymisiän odotteen nousemista sekä kestävyysvajeen pienenemistä.

Sopimuksen reunaehdoista kolme kohtaa nousee erityisesti esille, koska on oletettavaa, että niiden implementoinnissa tulee olemaan vaikeuksia. Ensimmäinen kohta, jossa oletettavasti voi tulla ongelmia, koskee yli 60-vuotiaan työkyvyttömyyseläkkeen vaatimuksia lievempiä työkyvyttömyysvaatimuksia. Jo tällä hetkellä yli 60-vuotiaista reilusti alle 10 prosenttia työkyvyttömyyseläkettä hakeneista saa kielteisen päätöksen työkyvyttömyyseläkkeeseen (ETK & KEVA, 2015). Tästä on vaikeampaa määrittää lievempää työkyvyttömyyskriteeriä, joka koskisi työraeläkkeelle jääviä. On muistettava, että eläkkeen laskentasääntöjen takia vakuutetun kannalta on taloudellisesti edullisempaa jäädä työkyvyttömyys- kuin työuraeläkkeelle.

Toisaalta reunaehto koskien työuran pituuden selvittämistä on myös haastava, koska vuodesta 2005 alkaen tarkkoja työssäoloaikoja ei ole rekisteröity enää kattavasti, vaan vakuutettujen osalta on rekisteröity palkat vuosi- tai kuukausitasolla. Tämän lisäksi tuolloin eläkettä alkoi karttua 18-vuotiaana tehdystä työstä. Ennen vuotta 2005 eläkettä karttui vasta 23 ikävuodesta alkaen. Tästä syystä monia alle 23-vuotiaana tehtyjä työsuhteita ei ole merkitty rekistereihin. Lisäksi työn raskaudesta ei ole rekisteröityä tietoa.

Kolmas huomion kiinnittävä reunaehto koskee työterveyshuollon lausuntoa työtehtävien rasittavuudesta kuin myös hakijan mahdollisuuksista jatkaa nykyisessä työssä. Tämän reunaehdon osalta haasteena on varmistaa se, että työterveyshuollossa käytetään yhdenmukaisia kriteerejä, eikä eläkkeiden yhdenmukainen myöntämiskäytäntö ole uhattuna.

Katsauksessani pyrin tutkimaan sitä, kuinka muissa maissa on työraeläkkeet järjestetty. Huomioin etenkin sen, kuinka maat ovat ratkaisseet edellisessä kappaleessa esiintuomani ongelmat työraeläkkeen osalta, ja olisiko muiden maiden esimerkeistä jotain sovellettavissa Suomeen.

2 Työn raskauden perusteella määräytyvät erityiseläkkeet eri maissa

Raskasta tai vaarallista työtä tekeville myönnetyt erityiseläkkeet ovat pitkään olleet osa eläkejärjestelmiä. Viime vuosien aikana näistä erityisjärjestelyistä on kuitenkin puhuttu paljon, koska mailla on tavoitteena nostaa eläkkeellesiirtymisikä. Perinteisesti erityiseläkeikiä tietyille ammattiryhmille on perusteltu sillä, että työn luonteesta johtuen vakuutettujen kuolevuus on korkeampaa ja elinajanodote on keskivertoa lyhyempi. Jälkitekollisen murroksen myötä monien töiden luonne on muuttunut niin, etteivät ne enää ole yhtä raskaita tai vaarallisia kuin joskus aiemmin. (OECD, 2009)

Lähestulkoon kaikissa maissa on erityisiä ammatillisia eläkeikiä tietyille ammattiryhmille kuten sotilaille, poliiseille, palomiehille, merimiehille tai kaivostyöläisille. Huomattavasti vähemmässä ovat maat, joissa alhaisempi eläkeikä määräytyy puhtaasti työn luonteen perusteella, eikä siis perustu mihinkään tiettyyn ammattiryhmään. OECD:n tutkimuksen mukaan EU-maista työn raskauden perusteella määräytyvä poikkeava eläkeikä oli vuonna 2012 käytössä Ranskassa, Itävallassa, Italiassa, Kreikassa, Unkarissa, Puolassa, Portugalissa, Espanjassa ja Slovakiassa sekä ei-EU-maa Norjassa.

Suomen kohdalla ala- ja ammattikohtaisissa poikkeavissa eläkeissä on kyse poistuvasta eläkekäytännöstä. Julkisen puolen ammatilliset eläkeiät ovat poistumassa siirtymäsäännösten myötä, ja merimiesten eläkeikä ollaan saattamassa yhteen yleisen järjestelmän kanssa.

Katsauksessani keskityn Ranskaan, Itävaltaan, Kreikkaan, Puolaan ja Italiaan, koska myös näissä maissa työn raskauteen perustuva alempi eläkeikä on käytössä yleisessä eläkejärjestelmässä, ja vastaa siten luonteeltaan Suomeen suunniteltua työuraeläkettä. Yleensä poikkeavat eläkeiät on järjestetty ammatillisissa tai alakohtaisissa erityisjärjestelmissä. Valitsemistani maista oli myös mahdollista löytää lisätietoa kansainvälisiä verkostoja hyväksikäyttäen.

2.1 Raskaan työn eläkkeen nimi

Mitään yhteistä raskaan tai kuormittavan työn kriteeriä ei eri maiden välillä ole. Kuvaa vaa varmasti on, ettei työuraeläkkeelle ole mitään vakiintunutta englanninkielistä käännettä vaan eri maissa on käytössä erilaisia termejä. Ranskassa työuraeläkettä vastaava järjestely tunnetaan nimellä 'retraite de pénibilité' (raskaan työn eläke), Itävallassa järjestely tunnetaan nimellä 'Schwerarbeiterpension' (raskasta työtä tekevän eläke) ja Italiassa nimellä 'pensione lavoro usuranti' (kuluttavan työn eläke). Yksi yleinen termi jota käytetään tutkimuskirjallisuudessa raskaan työn yhteydessä on 'arduous work'. Termin voisi suomen- taa kuluttavaksi työksi. Eurooppalaisten sosiaalivakuuttajien kattojärjestö ESIP on valmis- telemassa eurooppalaisia työuraeläkemalleja koskevan katsauksen, jossa työuraeläkkeisiin viitataan termillä 'hard job pension', jonka voisi kääntää raskaan työn eläkkeeksi. Toisaalta joskus tutkimuskirjallisuudessa käytetään raskaasta työstä termiä hazardous work, joka viittaa enemmän riskialttiiseen työhön.

Suomen työuraeläkkeen osalta on päädytty käyttämään ruotsiksi nimeä arbetlivspension ja englanniksi nimeä years-of-service pension. Eläkelajin nimenä työuraeläke on ongelmal-

linen siitä syystä, että siitä ei kuvastu vaatimus työn raskaudesta tai hakijan lievistä työkyvyttömyydestä.

2.2 Eläkeikää koskevat trendit

Viime vuosien yleiseurooppalaisena trendinä on ollut eri eläkeikien harmonisoiminen. Tämä on usein tarkoittanut ammatillisten ja alakohtaisten vanhuuseläkeikien nostamista yleisen vanhuuseläkeiän tasolle. Myös Suomessa 1990-luvun uudistusten suunta oli työeläketurvan määräytymisperusteiden yhtenäistäminen siten, että yksityisen ja julkisen sektorin, yrittäjien ja palkansaajien sekä eri toimialojen väliset erot työeläkkeen määräytymisessä vähenivät (Kautto & Risku, 2015b).

Eläkeikien harmonisoiminen usein tarkoittaa sitä, että erilaisista ammattiin perustuvista eläkeistä tai erityisistä myöntämiskäytännöistä on siirrytty kohti yhtä yleistä eläkeikää. Tutkimuksissa on todettu, ettei perinteinen yhden ammatin logiikka enää päde vaan työura voi koostua useasta eri ammatista (esim. Saloniemi et al., 2013). Täten yhteen tiettyyn työhön perustuva eläkekäytäntö ei välttämättä vastaa nykytodellisuutta.

Trendin syynä on se, että perinteiset yhden ammatin työurat ovat nykyaikana huomattavasti harvinaisempia kuin silloin kun erityisjärjestelyt eri maissa luotiin. Tämän lisäksi työympäristöt ja työn kuormittavuus usean ammatin osalta ovat teknologisen kehityksen myötä parantuneet niin paljon, että ammattia koskeva alhaisempi eläkeikä on vaikeasti perusteltavissa. Myös Euroopan komissio (2013) on maakohtaisissa suosituksissaan ottanut kantaa ja esittänyt vanhuuseläkeikien harmonisoimista.

Nykyinen suuntaus on se, että ehkäisevällä toiminnalla pyritään puuttumaan ongelmiin, joita aiheutuu kuluttavasta tai muuten rasittavasta työstä. Työuraeläke kulkeekin luonteeltaan hieman nykyistä eurooppalaista trendiä vastaan. Siinä missä nykyään pyritään kuntoutuksella ja ennaltaehkäisevällä toiminnalla puuttumaan työn raskaudesta koituviin haittoihin, työuraeläkkeessä hyvitetään työn raskaudesta alentamalla eläkeikää.

Taulukko 2.1.

Ammattiin, työhön tai alaan perustuvat varhaiseläkejärjestelyt Euroopan maissa.

Maa	Voi jäädä lakisääteistä eläkeikää aikaisemmin eläkkeelle/täydelle eläkkeelle perustuen		
	Työhön	Ammattiin	Alaan
Belgia		v	
Espanja	v	v	v
Italia	v	v	
Itävalta	v		
Kreikka	v	v	v
Norja	v	v	
Portugali	v	v	
Puola	v	v	v
Ranska	v	v	
Slovakia	v		
Suomi		v	v
Unkari	v	v	v

2.3 OECD:n varhaiseläkkeitä koskeva luokitus

OECD on luokitellut EU-maiden työhön perustuvat varhaiseläkekäytännöt kolmeen eri kategoriaan:

1. Työ, jota tehdään maan alla tai veden alla. Nämä työt ovat perinteisesti olleet työympäristöltään ja -tehtäviltään raskaita. Tosin viime aikoina teknologisen kehityksen myötä työolosuhteet ovat parantuneet huomattavasti. Samoin näillä aloilla työskentelevien ihmisten määrä on vähentynyt huomattavasti.
2. Työssään kehoaan käyttävät taiteilijat, tietyt viranomaistehtävät sekä lentohenkilöstö. Taiteilijoista erityisjärjestelyjä on tanssijoilla ja muusikoilla (puhallinsoittajat), viranomaisissa erityisjärjestelyt koskevat usein palomiehiä, poliiseja sekä armeijan henkilökuntaa. Näissä tehtävissä joudutaan usein työskentelemään kovan henkisen ja fyysisen rasituksen alaisena, ja työtehtävissä edellytetään hyvää fyysistä kuntoa. Lentohenkilöstöä koskevat erityisjärjestelyt perustuvat myös samoihin syihin.
3. Erityisjärjestelyt, jotka eivät perustu työtehtäviin, vaan huomioivat raskaat työjärjestelyt. Tällöin erityisjärjestely perustuu usein yötyöhön tai liukuhihnatyöhön. Perusteluna erityisjärjestelyille on, että tämännätyyppisessä työssä tapahtuu työtapaturmia ja työkyvyttömyysriski on korkeampi.

Näistä kategorioista yleensä kaksi ensimmäistä on lainsäädännöllisesti hoidettu oman erityiseläkejärjestelmän alle. Viimeinen kategoria on yleensä huomioitu yleisessä järjestelmässä omin erityissäännöin. Katsauksessani tarkastelen kolmannen kategorian mukaisia erityisjärjestelyjä eri EU-maiden osalta. Sovellan kuitenkin kategorian määrittelyä ja huomioin tutkimuksessani myös järjestelyt, jotka huomioivat raskaat työtehtävät.

3 Työuraeläkkeen kansainvälinen vertailu

Suomen eläkeuudistussopimuksessa ei ole yksityiskohtaisesti otettu kantaa siihen, mikä on raskasta työtä. Ehtona on todettu, että työn on tullut aiheuttaa rasittuneisuutta ja kuluneisuutta. Tämä määritelmä voi kattaa alleen monenlaisia töitä. Olen tässä kappaleessa jaotellut vertailumaiden raskaan työn kriteerit kolmeen eri kategoriaan, jotka ovat raskas työympäristö, fyysisesti raskas työ sekä raskas työrytmi ja henkisesti raskas työ. Työkyvyttömyysalkavuus on kaksinkertaista työntekijäammateissa verrattuna asiantuntija-ammatteihin (Gould yms. 2010). Tutkimusten valossa näyttäisi oletettavalta, että työuraeläke kohdistuisi Suomessa ennen kaikkea työntekijäammatteihin.

Ensimmäinen kategorioista painottaa työympäristöstä aiheutuvaa rasitusta. Tällöin kyse ei ole niinkään itse työtehtävistä, vaan työympäristöstä, aineille altistumisesta tai muunlaisesta ympäristöstä aiheutuvasta rasituksesta. Toinen kategoria kattaa kaikki ne kriteerit, jotka perustuvat työn fyysiseen raskauteen, joka aiheutuu käytettävistä työvälineistä tai ruumiiseen kohdistuvasta fyysisestä rasituksesta. Kolmas kategoria taas kattaa ne kriteerit, jotka aiheutuvat työn luonteesta johtuvista stressitekijöistä. Tällöin huomio on erityisesti raskaan työn sosiaalisissa aspekteissa.

Seuraavassa esitetään vertailumaiden erityispiirteitä näistä keskeisistä näkökulmista. Luvon tiedot pohjautuvat kirjoitushetkellä voimassaolevaan lainsäädäntöön. Esimerkiksi Kreikan osalta on epäselvää tuleeko työuraeläkkeeseen muutoksia vuoden 2015 kuluessa. Muutoksia maan työuraeläkkeeseen ovat ajaneet Kreikan talouspolitiikkaa seuraavat troikan (IMF, EKP sekä EU-komissio) edustajat (EU-komissio 2014).

Taulukossa 3.1 on esitetty eri maiden työuraeläkkeisiin liittyvät ikäraja- ja vakuutusajavaatimukset. Tiivistäen voitaisiin sanoa, että työuraeläke mahdollistaa eläkkeelle jäämisen 2–5 vuotta ennen varsinaista eläkeikää. Työuraeläkkeeseen vaaditaan 25–45 vuoden työura vaatimus, joista raskaita töitä tulee olla vähintään seitsemän vuotta.

Taulukko 3.1.

Työuraeläkkeen edellytykset vertailumaissa.

	Työuraeläkeikä	Eläkeikä	Työuravaatimus (vuosia)	...josta raskaassa työssä (vuosia)	Työuraeläkkeeseen tulee vähennys
Itävalta	60	65	45	10*	Kyllä
Suomi (v. 2017)	63	65	38	valtaosa	Kyllä, ei tulevaa aikaa
Ranska	60	62	-	10*	Ei
Italia	61	66	35	7**	Kyllä, muuntokerroin iän mukaan
Kreikka	60	65	35	25	Kyllä
Puola	55 (n.)/ 60 (m.)	60 (n.)/ 65 (m.)	20 (n.)/ 25 (m.)	15	Kyllä, muuntokerroin

* uran viimeisten 20 vuoden aikana.

** uran viimeisten 10 vuoden aikana.

Ranskassa, Itävallassa ja Italiassa raskaiden työvuosien vaatimus on uran loppupäästä, eikä nuorena tehty raskas työ anna oikeutta työuraeläkkeeseen. Puolassa työuraeläkkeen kannalta ei ole merkitystä sillä, milloin raskasta työtä on harjoitettu. Tosin kyseessä on poistuva etuus, joten vakuutetun on tullut olla raskaassa työssä ennen vuotta 1999. Tästä näkökulmasta Suomen raskaiden työvuosien vaatimus näyttyy hyvin tiukkana, ja on oletettavaa, että työhistorian raskauden osoittaminen näin pitkälle ajalle taaksepäin voi olla hyvin vaikeaa.

Työuraeläkkeeseen tulee pääsääntöisesti jonkinlainen vähennys, jos sitä verrataan vanhuuseläkkeeseen tai työkyvyttömyyseläkkeeseen. Suomen osalta vähennys tulee sitä kautta, että toisin kuin työkyvyttömyyseläkkeessä, työuraeläkkeessä ei hyvitetä vakuutusaikaa, joka jää puuttumaan vanhuuseläkeistä (eli ns. tulevaa aikaa). Ainoan poikkeuksen muodostaa Ranska, jossa myönnettävä työuraeläkkeen taso vastaa täyttä vanhuuseläkettä.

3.1 Raskas työympäristö

Monet työt on perinteisesti määritelty raskaiksi, koska niitä joudutaan tekemään raskaassa työympäristössä. Kaikissa vertailumaissa raskas työympäristö otettiin huomioon raskaan työn määrittelyssä. Seuraavaan taulukkoon olen nostanut esille kaikki ne raskaaseen työympäristöön liittyvät tekijät, joiden perusteella vertailumaissa voidaan myöntää työuraeläke.

Taulukko 3.2.

Raskaan työympäristön kriteerit.

	Ylipaineisessa tilassa työskentely	Ääriämpötilat	Äänirasitus	Kemialliset aineet	Ahdas työympäristö
Itävalta	Ei	On	Ei	On	Ei
Ranska	On	On	On	On	Ei
Italia	On	On, kuumuus	Ei	On	On
Kreikka	Ei	Ei	Ei	On	On
Puola	On	On	On	Ei	Ei

Ranskassa, Italiassa ja Puolassa huomioidaan ylipaineisessa tilassa työskentely, koska se voi johtaa vakaviin ongelmiin kuten kuulovaikeuksiin, huimaukseen tai raajojen luukuolioihin. Myös paineistuksesta johtuvien työtapaturmien riski on huomattava. Paineistuksesta johtuvat tapaturmat voivat aiheuttaa keholle pientä ärtymystä tai vakavia ja pysyviä haittoja.

Kreikkaa lukuun ottamatta kaikissa vertailumaissa huomioidaan ääriämpötilat raskaan työympäristön kriteereissä. Poikkeuksen muodostaa Italia, jossa huomioidaan vain äärimmäisessä kuumuudessa tehtävä työ. Kuumassa tilassa työskentely aiheuttaa hikoilua, pahoinvointia, väsymystä, päänsärkyä, kramppeja sekä sydänongelmia. Kylmyys taas aiheuttaa koko kehoon tai osaan siitä kohmeisuutta tai pahimmissa tapauksessa paleltumia. Riskinä on myös hypotermia.

Vertailumaista vain Puolassa vaarallisten aineiden kanssa tehtävää työskentelyä ei huomioida raskaan työn kriteereissä. Kemiallisten aineiden kanssa tehtävä työ voi vaikuttaa

henkilöiden terveyteen vuosien viiveellä. Aineet ja pöly voivat aiheuttaa ärsytystä, palovammoja ja tajunnan ongelmia. Toisaalta kemialliset aineet voivat aiheuttaa myös kroonisia ongelmia elimille kuten syöpää tai allergioita.

Äänirasitus luetaan raskaan työn kriteereihin Ranskassa ja Puolassa. Työpäivän aikainen jatkuva äänirasitus voi aiheuttaa kuuloon liittyviä ongelmia. Toisaalta se saattaa aiheuttaa stressiä, nostaa verenpainetta, tuottaa univaikeuksia ja ruoansulatusongelmia. Työssään äänirasituksesta kärsivillä esiintyi usein myös runsasta lääkekäyttöä, joka voi vaikuttaa myös terveyteen.

Ahtaassa tilassa työskentely käsittää sellaista toimintaa, jota harjoitetaan rakennus- ja korjaustehtävissä. Työtehtävissä voi joutua viettämään aikaa ahtaissa tiloissa, joita ei ole suunniteltu ihmisen käyttöön. Tällöin työtehtävien toteuttamiseen voi liittyä kasvanut työtaturman riski, altistuminen ääriämpötiloille, vaarallisille kemikaaleille tai melulle. Vertailumaista Italiassa ja Kreikassa huomioidaan ahdas työympäristö raskaan työn kriteereissä.

3.2 Fyysisesti raskas työ

Yksi selkeä raskaan työn määritelmä liittyy siihen, että sitä on fyysisesti raskasta tehdä. Tällöin kyseessä on usein raskaiden painojen, hankalien työasentojen tai koneiden käytöstä aiheutuvan värinän aiheuttama fyysinen rasitus. Fyysisesti raskaat työt liittyvät työtehtäviin, joita ei voi korvata koneellisella toiminnalla. Seuraavassa taulukossa on esitelty vertailumaiden fyysisesti raskaan työn kriteerit.

Taulukko 3.3.

Fyysisesti raskaan työn kriteerit.

	Kalorivaatimus	Raskaiden painojen käsittely	Raskas työasento	Koneellinen värinä
Itävalta	On	Ei	Ei	Ei
Ranska	Ei	On	On	On
Italia	Ei	Ei	Ei	Ei
Kreikka	Ei	Ei	Ei	Ei
Puola	On	Ei	On	Ei

Itävallassa ja Puolassa yksi raskaan työn määritelmä on työpäivän aikana kuluva viitteellinen kalorimäärä, joka on määritelty erikseen miehille ja naisille. Itävallassa on laadittu päätöksenteon tueksi yli 150 ammattinimikkeen lista, joilla viitteellinen energiankulutus työpäivän aikana ylittyy. Listaa päivitetään säännönmukaisin väliajoin, mutta se ei ole sitova, vaan jokaisen tapauksen kohdalla päätetään erikseen täyttyvätkö raskaan työn edellytykset vai ei. Itävallassa kalorimäärävaatimus on 2 000 kilokaloria päivässä miehille ja 1 400 kilokaloria naisille. Puolassa vaatimukset ovat 1 500 kilokaloria (miehet) ja 1 000 kilokaloria (naiset). Edellytys on, että yhden työpäivän aikana kuluu energiaa kilokaloreita vastaava määrä.

Ranskassa yhtenä fyysisesti raskaan työn kriteerinä nähdään raskaat painot. Kriteeri kattaa ne työntekijät, jotka joutuvat työssään säännöllisesti fyysisesti nostamaan tai kuljettamaan raskaita esineitä perustuen lihasvoiman käyttöön. Tällaisissa työtehtävissä työskentelevät altistuvat usein tuki- ja liikuntaelinsairauksille.

Ranskassa ja Puolassa huomioidaan raskaan työn kriteereissä sellainen työ, jota joudutaan tekemään raskaassa työasennossa. Tämä tarkoittaa työtehtäviä, joissa joudutaan käyttämään raajoja ääri-asennoissa tai epämukavissa kulmissa. Tämä aiheuttaa epämukavuutta, väsymystä sekä lihas- ja luustoon kohdistuvaa kipua, etenkin, jos asennossa joudutaan työskentelemään säännöllisesti.

Vertailumaista ainoana Ranska laskee koneellisen tärinän raskaan työn kriteereihin. Koneellinen tärinä aiheutuu työkoneista, joita ohjataan käsikäyttöisesti ja joista aiheutuu käyttäjän kehoon kohdistuvaa tärinää tai iskuja. Toistuvasta tärinästä voi seurata välilevyn pullistumia, lanneongelmia tai käsiin kohdistuvaa tunneheikkoutta ja erilaisia kiputiloja.

3.3 Henkisesti raskas työ

Suomeen tulevassa työuraeläkkeessä on sovittu, että raskas työ voi olla joko fyysistä tai henkistä. Myös vertailumaiden työuraeläkkeessä otetaan huomioon henkisesti raskas työ. Henkisesti raskas työ voi olla vuoro- tai yötyötä, myös liukuhihnan ääressä tapahtuva yksinkertainen työ määritellään Ranskassa ja Italiassa raskaaksi. Itävallassa katsotaan, että vaikea hoito- tai saattohoitotyö on raskasta, koska siinä joutuu kovan henkisen paineen alaiseksi päivittäin.

Henkisesti raskas työ on vaikea määritellä. Olen ottanut taulukkoon 3.4 mukaan kaikki ne raskaan työn kriteerit, jotka eivät suoraan johdu työn fyysisestä kuormittavuudesta tai rajoitteista. Tässä mielessä luokitteluni on hyvin keinotekoinen, sillä useat kriteerit aiheuttavat fyysisesti ilmenevää rasitusta ja väsymystä.

Taulukko 3.4.

Henkisesti raskaan työn kriteerit.

	Vuorotyö	Yötyö	Vaikea hoitotyö, saattohoito	Monotoninen työ	Työskentely työkyvyltään alentuneena
Itävalta	On	On (jos raskasta)	On	Ei	On
Ranska	On	On	Ei	On	Ei
Italia	On	On (vuorotyö)	Ei	On	Ei
Kreikka	Ei	Ei	Ei	Ei	Ei
Puola	Ei	Ei	Ei	Ei	Ei

Vuorotyö on määritelty raskaaksi työksi Itävallassa, Ranskassa ja Italiassa. Työ nähdään raskaaksi, koska se vaikuttaa työyhteisöön kiintymiseen ja muuhun sosiaaliseen elämään. Lisäksi vuorotyö voi vaikeuttaa unen saamista ja aiheuttaa väsymystä. Näistä kaikista voi olla seurannaisvaikutuksia, jotka heijastuvat vakuutetun terveydentilaan. Myös yötyöllä on edellä mainittujen seurausten lisäksi havaittu olevan riskinä lisääntynyt unilääkkeiden käyttö.

Itävallassa vaikea hoitotyö ja saattohoitotyö on määritelty raskaaksi työksi, koska näissä tehtävissä joutuu kohtaamaan henkisesti raskaita tilanteita kuten kuolemaa ja kivuista kärsiviä ihmisiä. Työstä aiheutuva huomattava henkinen rasitus on ymmärrettävä. Työajasta vähintään puolet tulee kulua vaikeassa hoitotyössä tai saattohoitotyössä, jotta se huomioidaisiin raskaaksi työksi. Hoitotyötä on tullut tehdä julkisessa laitoksessa, eikä yksityisessä hoitokodissa tehtyä työtä lasketa hyväksi raskaita vuosia laskettaessa.

Monotoninen työ on määritelty sekä Italiassa että Ranskassa raskaaksi. Monotonisesta työstä voi aiheutua tuki- ja liikuntaelimiin kohdistuvia vaivoja. Monotonista työtä tehdään usein liukuhihnalla. Tällöin työtehtävä koostuu saman yksinkertaisen toimenpiteen peräkkäisestä toistamisesta.

Itävallassa työkyvyltään alentuneena tehty työ lasketaan raskaisiin työvuosiin. Edellytyksenä työvuosien hyväksilukemiselle on se, että vakuutettu on oikeutettu hoitokorvaukseen ja hänen ansiokykynsä on alentunut vähintään 80 prosenttia.

3.4 Työuraeläkkeen myöntämiskäytännöt

Taulukko 3.5.

Myönnetyt työuraeläkkeet vertailumaissa.

	v. 2012	v. 2013
Italia	1 639	278
Puola	-	2 977
Ranska	3 260	3 487
Itävalta	-	728

- = ei tietoa.

Taulukko osoittaa, että vertailumaissa työuraeläkkeet ovat harvinaisen väylä siirtyä eläkkeelle. Eniten työuraeläkkeitä myöntää Ranska, Italiassa taas työuraeläkkeitä on myönnetty hyvin niukasti, vaikka hakemuksia on tullut moninkertainen määrä.

Itävallassa työuraeläkkeen kriteerit on määritelty lainsäädännössä, ja eläkejärjestelmät päättävät työuraeläkkeen myöntämisestä. Raskaiden työvuosien määrittely perustuu rekisteritietoihin. Työnantajalla on ilmoitusvelvollisuus jokaisesta yli 40-vuotiaasta työntekijästä, joka tekee raskaaksi luokiteltua työtä. Työnantajan tulee ilmoittaa vuosittain vakuutusviranomaiselle tiedot työntekijöiden tekemästä raskaan työn määrästä. Vuosi-ilmoitus tulee tehdä seuraavan vuoden helmikuun loppuun mennessä. Ainoa sallittu poikkeus ovat ne työntekijät, joiden työn raskaudesta työnantajalla ei voi olla lain tarkoittamaa tietoa. Työuraeläketä hakiessa käytetään usein hyväksi myös työnantajalta löytyviä tietoja raskaasta työstä ajalta ennen kuin nykyinen lainsäädäntö oli voimassa.

Ranskan osalta työuraeläkkeen kriteerit on määritelty lainsäädännössä. Ranskassa työuraeläkkeeseen liittyvät myöntämiskäytännöt muuttuivat vuoden 2015 alussa, mutta koska uuden mallin mukaisesta myöntämiskäytännöstä ei ole vielä kokemusta, kuvailen tässä raportissa vanhan mallin mukaista järjestelmää. Toistaiseksi molemmat mallit ovat rinnakkain voimassa määrittelemättömän siirtymäajan. Vanhan mallin mukaisen työuraeläkkeen myön-

tämiskäytännöt perustuvat raskaiden työvuosien lisäksi vakuutetun lievään, ammattitaudista tai työtapaturmasta johtuvaan, työkyvyttömyyteen. Hallinnon kannalta tällainen myöntämiskäytäntö on helposti toteutettavissa, koska ammattitaudit ja työtapaturmat ovat määriteltävissä, ja niiden yhdenmukainen myöntämiskäytäntö on toiminut hyvin.

Ranskan vanhanmalliseen työuraeläkkeeseen vaadittu työkyvyttömyyskriteeri on lievä, sillä työkyvyttömyysasteen tulee olla vain 20 prosenttia. Jos työkyvyttömyysaste on 10–20 prosenttia, eläke voidaan myöntää siinä tapauksessa, että moniammatillinen komitea tukee työuraeläkkeen myöntämistä. Normaali työkyvyttömyyseläke edellyttää 2/3 alentunutta työkykyä.

Ranskan uuden mallin mukaisesti myönnettävistä eläkepisteistä vastaa yleisen eläkejärjestelmän sosiaalivakuutuslaitos CNAV (Caisse Nationale d'Assurance Vieillesse), joka hallinnoi yksilöllisiä eläkepistetilijä. CNAV:n vastuulla on myös työnantajien valvonta ja työolojen tarkastaminen. Työnantajalla on vuosittainen ilmoitusvelvollisuus yrityksessä suoritusta raskaasta työstä.

Puolassa raskaan työn kriteerit on määritelty lainsäädännössä. Raskaiden työvuosien määrä haetaan rekistereistä, sillä työnantajalla on ilmoitusvelvollisuus jokaisesta raskasta työtä tekevästä työntekijästä.

Italiassa ongelmia aiheuttaa raskaita työtä tekevien henkilöiden identifiointi. Hakiessaan kansalliselta sosiaalivakuutuslaitokselta INPS:lta työuraeläkettä, vakuutetun tulee toimittaa todistukset koskien hänen työaikojaan, työtehtäviään, terveydentilaansa sekä työhön liittyvää riskiarviota. Italiassa työnantajilla on ollut vuodesta 2011 velvollisuus ilmoittaa raskasta työtä tekevät työntekijät.

3.5 Rahoitus

Vertailumaissa työuraeläkettä rahoitetaan eri tavoin. Ranskassa, Kreikassa ja Puolassa työnantajat maksavat työntekijäkohtaista lisämaksua, jos heidän yrityksessään tehdään raskasta työtä. Italiassa valtio kustantaa työuraeläkkeestä koituvat lisäkustannukset. Suomen osalta mitään erityistä maksua ei peritä. Toisaalta työuraeläke vaikuttaa yrityksen työkyvyttömyysmaksuluokkaan, jos se lasketaan osaksi työkyvyttömyysmenoja.

Taulukko 3.6.

Työuraeläkkeen rahoittaminen.

	Työnantajalta lisämaksu	Työntekijältä lisämaksu	Valtio kustantaa
Itävalta	Ei	Ei	-
Ranska	0,1 % (jos raskasta työtä); 0,01 % kaikilta työnantajilta	Ei	-
Italia	Ei	Ei	Kyllä
Kreikka	3 % (jos raskasta työtä)	Ei	-
Puola	1,5 % (jos raskasta työtä)	Ei	Osan

- = ei tietoa.

Ranskassa ryhdytään rahoittamaan uutta työuraeläkettä työnantajilta perittävällä erityismaksulla. Uudistuksen myötä jokaiselle työnantajalle asetetaan 0,01 prosentin työuraeläkemaksu. Raskaiden töiden työnantajille asetetaan 0,1 prosentin lisämaksu. Jos työntekijä altistuu usealle raskaan työn elementille, tulee työnantajalle 0,2 prosentin lisämaksu tällaisesta työntekijästä. Lisämaksu maksetaan palkan sivukuluina jokaisesta työntekijästä. Maksuista muodostetaan oma erityinen työuraeläkerahasto.

Puolassa raskaan työn työnantajat maksavat 1,5 prosentin lisävakuutusmaksua työuraeläkerahastoon jokaisesta raskasta työtä suorittavasta työntekijästään. Puolassa lisävakuutusmaksu peritään myös niistä työntekijöistä, jotka ovat aloittaneet työuransa vuoden 1999 jälkeen, eikä heillä ole oikeutta työuraeläkkeeseen. Kreikassa työnantajat maksavat kolmen prosentin lisämaksua jokaisesta raskasta työtä tekevästä työntekijästä. Italiassa valtio kustantaa työuraeläkkeestä eläkejärjestelmälle aiheutuvat lisäkustannukset.

Pääsääntöisesti työnantajalle asetetulla lisämaksulla pyritään kannustamaan työnantajia järjestämään työ niin, etteivät työntekijät joudu työskentelemään raskaissa työoloissa. Toisaalta maksu on vakuutusperiaatteen mukainen menettely kerätä työuraeläkkeen rahoitus oikeilta tahoilta. Ilman maksua työnantajilla voisi olla kannuste käyttää työuraeläkettä varhaiseläkeväylänä työntekijöilleen.

3.6 Hallinto ja oikeudellinen ulottuvuus

Kaikkien selvityksen vertailumaiden työuraeläke on järjestetty osana yleistä eläkejärjestelmää ja työuraeläkkeen myöntävät vanhuuseläkkeistä vastaavat sosiaalivakuutuslaitokset. Ranskassa, Itävallassa ja Puolassa työnantajalla on vuosittainen ilmoitusvelvollisuus raskaasta työtä tekevästä työntekijästään. Rekisteröintivelvollisuus helpottaa raskaan työuran määrittämistä jälkikäteen. Työnantajiin kohdistuu valvontatoimenpiteitä, joissa varmistetaan, että raskaaksi luokitellut työt on ilmoitettu asianmukaisesti. Puolassa on ollut tapauksia, joissa työntekijä on valittanut työnantajan laiminlyöneen velvollisuutensa ilmoittaa työntekijän raskaasta työstä.

Taulukko 3.7.

Työuraeläkkeen myöntämiskäytännöt.

	Työnantajalla ilmoitusvelvollisuus raskaasta työstä	Vaativuutena työkyvyttömyys
Itävalta	Kyllä	Ei
Ranska	Kyllä	Kyllä (vanha) / Ei (uusi)
Italia	Kyllä	Ei
Kreikka	Ei	Ei
Puola	Kyllä	Ei

Vertailumaissa vain Ranskan vanhassa työuraeläkemallissa on yhtenä työuraeläkkeen edellytyksenä lievä työkyvyttömyys.

EU-oikeuden näkökulmasta on merkityksellistä tulkitaanko työuraeläke työkyvyttömyys- vai vanhuuseläkkeeksi.

Suomessa lähdetään siitä, että työuraeläke on tulkinnallisesti varhaiseläke-etuus, eikä työkyvyttömyyseläke silloin, kun sosiaaliturvan koordinaatioasetusta 883/2004 sovelletaan. Tämä tarkoittaa, että toisen maan vakuutuskausien yhteenlaskemista koskevia säännöksiä ei tarvitsisi soveltaa. Työkyvyttömyyseläketapauksissa näin ei ole.

Lissabonin sopimuksen (SEUT) 45 artiklassa on ilmaistu periaate työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta. Euroopan unionin oikeuskäytännön perusteella sosiaaliturva-asetuksen säännöksiä on tulkittava SEUT 45 artiklan tavoitteiden mukaisesti. Tavoitteita ei saavuteta, jos oikeutta vapaaseen liikkuvuuteen käyttänyt työntekijä menettää sosiaaliturvaetuja, joita tietyn jäsenvaltion sosiaaliturvalainsäädännössä heille tarjotaan.

Lisäksi asetuksen 883/2004 artiklassa 5 on säännökset toisessa EU-maassa sattuneiden etuuskien, tulojen, tosiseikkojen ja tapahtumien rinnastamisesta. Työntekijöiden vapaan liikkuvuuden periaatteen toteutuminen edellyttää, että 5 artiklan perusteella pitäisi rinnastaa toisen EU-maan rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttava työ, vaikka työuraeläkettä pidettäisiin varhaiseläke-etuutena.

4 Yhteenveto ja pohdintaa työuraeläkemalleista

Katsauksesta käy selville, että vertailumaiden työuraeläkkeen kriteerit ovat monessa suhteessa samankaltaisia, vaikka kriteerin tarkka määrittely saattaakin erota maasta toiseen.

Muiden maiden esimerkkien perusteella on todettava, että on hyvin vaikea ottaa käyttöön järjestelmää, joka huomioisi raskaan työuran ilman, että sitä olisi luotettavasti rekisteröity järjestelmään. Ranskan CNAV:n kokemukset osoittavat, että työuraeläke on hallinnollisesti toimeenpantavissa, jos siihen liittyy selkeä ammatillisen työkyvyttömyyden kriteeri, jolloin sen todentaminen on helppoa.

Myös Suomen vaatimus siitä, että valtaosa työhistoriasta tulee olla raskaassa työssä tehtyä, näyttäytyy vaativana. Muissa maissa riittää, että vain osa työhistoriasta on suoritettu raskaassa työssä. Tällöin vakuutetun työhistoriaa ei tarvitse selvittää kauas menneisyyteen.

Muista maista ei löydy esimerkkejä siihen, kuinka työuran raskaus olisi todennettavissa ilman laajoja rekisteritietoja. Itävallassa ongelmaa on pyritty ratkaisemaan sillä, että on luotu laaja lista ammateista, joiden kohdalla on oletettavissa, että raskaan työn kalorivaatimus täyttyy. Tätä ammatillista päivitetään ja kehitetään jatkuvasti. Myös työntekijällä on selvitysvelvollisuus raskaista työoloistaan. Selvityksen tukena käytetään hyödyksi työterveyshuollon ja yrityksen sisäisiä rekistereitä vakuutetun suorittamasta raskaasta työstä.

Ranskassa vuonna 2015 asteittain käyttöön otettavassa uudenmallisessa työuraeläkkeessä ei tulla tarkastamaan oikeutta takautuvasti, vaan iäkkäimmille työntekijöille pisteitä tullaan myöntämään tuplasti normaaliin määrään verrattuna. Tällä kompensoidaan sitä, ettei heillä ole mahdollisuutta kartuttaa pisteitä pitkää aikaa ennen eläköitymistään. Myös Itävallassa työuraeläke perustuu rekisteritietoihin, jotka tallennetaan järjestelmään siitä lähtien, kun työntekijä täyttää 40 vuotta.

Muissa maissa työuraeläkkeen kriteerit on pidetty tiukkoina, ja kriteerit on kirjoitettu selkeästi auki yhtenäisen käytännön varmistamiseksi. Niitä myönnetään vähän, jos ottaa huomioon kaikki myönnettävät eläkkeet. Vertailumaista ei kuitenkaan löydy esimerkkejä siitä, kuinka voitaisiin huomioida henkisesti raskas työ. Ainoan poikkeuksen muodostaa Itävallan kriteeri saattohoidosta tai vaikeasti vammaisten hoidosta.

Ranskan mallista voisi olla opittavissa se, kuinka hyvin tarkat ja yksityiskohtaiset kriteerit voidaan kirjoittaa auki. Ranskan mallin kaltainen ohjeisto varmasti edesauttaa yhtenäistä työn raskauden määrittelyä ja helpottaa työpaikka- ja vakuutuslääkärin työtä.

LÄHTEET

Brossard, Cécile (2013). Profil au 31 décembre 2012 des bénéficiaires de la retraite au titre de la pénibilité créée par la loi du 9 novembre 2010. Note CNAV-DSPR n. 2013-034. <http://www.cor-retraites.fr/IMG/pdf/doc-2414.pdf> (Haettu 14.11.2014)

COR, Conseil d'orientation des retraites (2012). Pénibilité et retraite : les éléments du débat. Document de travail. <http://www.cor-retraites.fr/IMG/pdf/doc-1865.pdf> (Haettu 5.12.2014)

EU-komissio (2013). 2013 European Semester: Country-Specific recommendations. Moving Europe Beyond the Crisis. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/2013eccomm_en.pdf (Haettu 8.12.2014)

EU-komissio (2014). The Second Economic Adjustment Programme for Greece. Fourth Review – April 2014. DG ECFIN. European Economy, Occasional Papers 192. April 2014. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2014/pdf/ocp192_en.pdf (Haettu 1.11.2014)

ETK & KEVA (2015). Suomen työeläkkeensaajat ja vakuutetut 2013. Helsinki. Eläketurvakeskus ja Keva. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Helsinki.

ETUC (2014). "Better Understanding of "Arduous Occupations" within the European Pension Debate", Final report. 2014. <http://www.etf-europe.org/files/extranet/-75/44210/Arduous%20work%20European%20Desk%20Research%20EN.pdf> (Haettu 25.11.2014)

Haas, Peter M. (1992). Introduction: epistemic communities and international policy coordination. *International Organization* 46, Issue 01, 1–35.

Kautto, Mikko & Risku, Ismo (2015b). Vuoden 2017 työeläkeuudistuksen tavoitteet ja niiden toteutuminen. Teoksessa Kautto, Mikko & Risku, Ismo (toim.) (2015). Laskelmia vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksista. Eläketurvakeskuksen raportteja 2/2015. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.

Kautto, Mikko & Risku, Ismo (toim.) (2015). Laskelmia vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksista. Eläketurvakeskuksen raportteja 2/2015. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. Tampere.

Lassila, Jukka & Määttä, Niku & Valkonen, Tarmo (2015). Työeläkeuudistus 2017: vaikutukset työuriin, tulonjakoon ja julkisen talouden kestävytyteen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 1/2015. http://www.etla.fi/wp-content/uploads/raportti_2015_1.pdf (Haettu 15.2.2015)

OECD (2009). Should Pension Systems Recognise "Hazardous and Arduous Work". Pariisi. OECD.

OECD (2011). La prise en compte de la pénibilité du travail dans les systèmes de retraite des pays de l'OCDE. <http://www.cor-retraites.fr/IMG/pdf/doc-1504.pdf> (Haettu 7.11.2014)

Pensola, Tiina & Gould, Raija & Polvinen, Anu (2010). Ammatit ja työkyvyttömyyseläkkeet. Massennuksen, muihin mielenterveyden häiriöihin sekä tuki- ja liikuntaelinten sairauksiin perustuvat eläkkeet. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Saloniemi, Antti & Salonen, Janne & Lipiäinen, Liudmila & Nummi, Tapio & Virtanen, Pekka (2013). Opinnot ja työt. Kehityspolkuanalyysi ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden nuorten työurista. Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013):4, s. 402–415

ZUS (2014), Social Insurance in Poland.

http://www.zus.pl/files/Social_Insurance_in_Poland_2014.pdf (Haettu 10.1.2015)

MAALIITTEET

Tässä kappaleessa esitellään yksityiskohtaisemmin vertailumaiden voimassaolevat työuraeläkkeet. Tiedot on haettu sosiaalivakuutuslaitosten ja ministeriöiden kotisivuilta. Tietoja on täydennetty haastattelemalla sähköpostitse ministeriöiden ja sosiaalivakuutuslaitosten edustajia.

Ranskan osalta on esitetty kaksi eri työuraeläkemallia, sillä lakimuutoksesta johtuen siellä on toistaiseksi voimassa kaksi rinnakkaista järjestelmää. Uusi työuraeläkemalli otettiin asteittain käyttöön vuoden 2015 alusta.

Mitä paremmin maasta on ollut saatavilla tietoa, sitä kattavampi kuvaus on tähän katsaukseen voitu kirjata ylös.

Ranska

Ranskassa on ollut työuraeläke (retraite de pénibilité) käytössä vuodesta 2010. Tällä hetkellä Ranskassa on voimassa kaksi rinnakkaista työuraeläkemallia. Uuden mallin mukainen työuraeläke otetaan asteittain käyttöön vuonna 2015 ja 2016. Molemmat työuraeläkelajit tulevat olemaan rinnakkain voimassa siirtymäajan.

Työuraeläkkeeseen liittyen on tehty paljon selvityksiä ja tutkimuksia (esim. Brossard 2013, OECD 2011). Näissä on todettu, että työlääketeollisesta näkökannasta katsottuna tärkein raskaaseen työhön liittyvä tekijä on varmasti alentunut elinajanodote. Tutkimusten mukaan mikään yksittäinen ammatti ei sinänsä suoraan indikoi alentunutta elinajanodotetta, mutta tietyn tyyppiset työtehtävät kyllä. Toisaalta Ranskassa tulkittiin, että on mahdotonta tieteellisesti todentaa ja asettaa tiettyjä rajoja koko väestötasolla, koska ongelmat ovat usein vuorovaikutteisia.

Vanhan mallin työuraeläke

Vanhan mallin työuraeläke perustuu vakuutusajan lisäksi vakuutetun lievään, ammattitaidista tai työtapaturmasta johtuvaan, työkyvyttömyyteen. Hallinnon kannalta tämä on ollut helposti toteutettavissa, koska ammattitaudit ja työtapaturmat ovat määriteltävissä, ja niiden yhdenmukainen myöntämiskäytäntö on toiminut hyvin. Työuraeläkkeeseen vaaditaan 17 vuoden työhistoria raskaassa työssä.

Työkyvyttömyyskriteeri on lievä, ja työkyvyttömyysasteen tulee olla vähintään 20 prosenttia, jotta eläkelaitos voi myöntää eläkkeen. Jos työkyvyttömyysaste on 10–20 prosenttia, eläke voidaan myöntää vain siinä tapauksessa, että moniammatillinen komitea tukee työuraeläkkeen myöntämistä. Vertailun vuoksi on todettava, että normaali työkyvyttömyyseläke Ranskassa edellyttää 2/3 alentunutta työkykyä.

Uuden mallin työuraeläke

Työntekijäjärjestöt halusivat korvata vanhanmallisen työuraeläkkeen uudella työuraeläkkeellä, johon ei liittyisi työkyvyttömyysvaatimusta, vaan oikeus perustuisi vain työhistoriaan. Tällöin eläke myönnettäisiin ikään kuin ennakoivasti olettaen, että tietyn tyyppisestä työstä seuraa hyvin todennäköisesti terveydellisiä haittoja iäkkäänä. Tämän takia jokaiselle työssään raskaalle toiminnalle altistuvalla henkilölle päätettiin luoda henkilökohtainen tili, jonne karttuisi tietoa tehdystä raskaasta työstä. Tällainen lähestymistapa teki mahdollommaksi sen, että uudenmallista työuraeläkettä voidaan myöntää takautuvasti.

Mallin mukaisesti raskaalta työvuodelta karttuu neljä pistettä, jos työ täyttää lainsäädännön määritelmän raskaudesta.¹ Pisteitä karttuu vuodessa kahdeksan, jos työ täyttää vähintään kahden kriteerin mukaisen lainsäädännön määritelmän työn raskaudesta. Vakuutus pisteitä voi käyttää

- eläkeiän alentamiseen
- uudelleen kouluttautumiseen vähemmän raskasta ammattia varten
- uran loppupuolella osittaiseen työntekoon siirtymistä varten. Tällöin vakuutetulle maksetaan etuutta, jolla kompensoidaan ansiotulojen pienenemistä.

Tosin ensimmäiset 25 pistettä on pakko käyttää uudelleen kouluttautumiseen (COR 2012). Yksi piste uudelleen kouluttautumista vastaa 25 viikkotuntia koulutuksessa. Enimmillään pisteitä voi kertyä 100, joka vastaa siis 25 vuoden työuraa raskaissa ammateissa.

Uusi työuraeläke otetaan käyttöön asteittain. Vuoden 2015 alussa vakuutus pisteet karttuivat neljän raskaan työn kriteerin (yötyö, vuorotyö, monotoninen työ sekä ylipaineisessa tilassa tehtävä työ) perusteella. Loput kriteerit (raskaiden painojen käsittely, raskas työasento, koneellinen ääriä, kemialliset aineet, ääriämpötila ja äänirasitus) huomioidaan vasta vuodesta 2016 eteenpäin.

On laskettu, että noin 20 prosenttia yksityisen puolen palkansaajista tekisi näiden kriteerien (v. 2016) mukaisesti määriteltyä raskasta työtä. Vakuutus pisteitä ei myönnetä takautuvasti, mutta on päätetty, että vanhemmille ikäryhmille (yli 55-vuotiaat) niitä karttuu tuplasti nopeammin kuin muille ryhmille, eikä heidän tarvitse käyttää pisteitä uudelleen koulutukseen.

Tutkimus Ranskan työuraeläkkeelle siirtyneistä

Ranskassa tehtiin seurantatutkimusta (Brossard 2013) työuraeläkkeelle jääneiden työhistoriasta vuonna 2013, jolloin tutkittiin ensimmäisten 1,5 vuoden aikana myönnettyjen eläkkeiden saajien työhistoriaa. Tuona ajanjaksona työuraeläkkeitä myönnettiin 4 247 henkilölle, joista 2 923 oli miehiä ja 1 324 naisia. Työuraeläkkeen ikä- ja työuravaatimuksesta johtuen eläke myönnettiin henkilöille, jotka olivat syntyneet vuosina 1951 ja 1952. Samaan aikaan vuosina 1951 ja 1952 vuonna syntyneistä henkilöistä 86 018 jäi erinäisille varhaiseläkkeille. Varhaiseläkkeille jääneistä henkilöistä 56 669 oli miehiä ja 29 349 oli naisia. Työuraeläk-

¹ Katso Ranskan ja Itävallan raskaan työn kriteerit s. 30.

keelle jäätin siis varsin vähäisessä määrin verrattuna muihin varhaiseläkemahdollisuuksiin. Tutkimuksessa vertailtiin työraeläkkeelle ja varhaiseläkkeelle jääneiden henkilöiden eroja. Tutkimuksen lopputuloksena oli, että työraeläkkeelle jäävien henkilöiden työhistoriassa oli keskimääräistä useammin työttömyys-, sairaus-, työtapaturma- ja äitiysvapaajaksoja. Heidän vakuutushistoriassaan oli myös keskimääräistä vähemmän omiin ansioihin perustuvia vakuutuskausia. (Brossard 2013.)

Miehistä työraeläkkeelle jäätin keskimääräistä useammin rakennusalan erityistehtävien parista. Naiset taas jäivät työraeläkkeelle keskimääräistä useammin hoiva-alalta, elintarviketeollisuudesta ja vähittäiskaupasta.

Vuonna 2012 Ranskassa myönnettiin 3 260 työraeläkettä, vuonna 2013 luku nousi hie-
man ja oli 3 487.

Itävalta

Itävallassa työraeläke (Schwerarbeitspension) otettiin käyttöön vuonna 2008, jolloin yleis-
tä eläkeikää nostettiin 65 vuoteen. Naisille jäi voimaan 60 vuoden alhaisempi eläkeikä, jo-
ka tosin nousee yleisen eläkeiän tasolle vuoteen 2033 mennessä. Työraeläkkeen myötä tuli
mahdolliseksi jäädä eläkkeelle jo 60-vuotiaana.

Työn raskaus on määritelty kahdella tavalla. Ensimmäinen määritelmä on, että normaalin
kahdeksan tunnin työpäivän aikana työntekijältä kuluu 2 000 kaloria (miehille) tai 1 400 ka-
loria (naisille). Päätöksenteon tueksi on tehty 150 ammattinimikkeen lista, joilla tämä ener-
giankulutus työpäivän aikana ylittyy. Jokaisen tapauksen kohdalla työn raskaus tulee kuiten-
kin ratkaista erikseen. Toinen määritelmä on se, että työhön liittyy piirteitä, jotka tekevät sii-
tä fyysisesti tai henkisesti kuormittavaa. Kuormittavina piirteinä pidetään

- vuorotyötä
- jatkuvassa kuumuudessa tai pakkasolosuhteissa työskentelyä
- kemiallisessa tai fyysisessä altistuksessa työskentelyä
- raskasta ruumiillista työtä
- vaikeaa hoitotyötä
- raskaaksi katsottavaa yötyötä
- työskentelyä huomattavasti ansiokyvyltään alentuneena.

Eläke voidaan toistaiseksi, naisten alhaisemmasta eläkeiästä johtuen, maksaa käytännössä
vain miehille, ja siinä edellytetään 60 vuoden ikää ja 45 vuoden vakuutusaikaa, josta viimei-
sen 20 vuoden aikana vähintään 10 vuotta raskasta työtä. Raskaan työn eläke on tarkoitettu
ruumiillisesti tai henkisesti erityisesti kuormittavan työn tekijälle.

Eläke lasketaan osaksi vanhuuseläkemenoja, ja eläkkeeseen tulee varhennusvähennys
ajalta ennen vanhuuseläkeikää. Varhennusvähennys vuodelta on 1,8 prosenttia normaalin
4,2 prosentin varhennusvähennyksen sijaan. Ennen vuotta 1955 syntyneillä varhennusvä-
hennys tässäkin eläkkeessä on tosin 4,2 prosenttia.

Raskaiden työvuosien määrittely perustuu rekisteritietoihin. Työnantajalla on ollut ilmoi-
tusvelvollisuus vuodesta 2008 alkaen yli 40-vuotiaista työntekijöistä, jotka tekevät raskasta

työtä. Työnantajien tulee ilmoittaa vakuutusviranomaiselle vuosittain tiedot työntekijöiden tekemästä raskaan työn määrästä. Vuosi-ilmoitus edeltävältä vuodelta on tehtävä seuraavan vuoden helmikuun loppuun mennessä.

Ainoat poikkeukset tähän ilmoitusvelvollisuuteen tulee niistä työntekijöistä, joiden työn raskaudesta työnantajalla ei voi olla lain tarkoittamaa tietoa.

Itävallassa työuraeläkkeen peruseriaa on siis se, että ne henkilöt joilla on pitkä työura, ja jotka ovat työuransa jälkipuoliskolla, eli viimeisten 20 vuoden aikana, tehneet raskaaksi luokiteltua työtä, tulisi olla mahdollisuus jäädä vanhuuseläkkeelle ennen varsinaista eläkkeikää. Työuraeläkkeen perusteena on siis kolme eri vaatimusta, jotka ovat samat kuin Suomeen suunnitellussa eläkkeessä, eli ikä, vakuutusaikavaatimus sekä työn raskaus. Työuraeläke ei ole ammattiperusteinen, eikä siihen synny oikeus tietyn ammatin perusteella, vaan raskaan työn kriteerit on määritelty lainsäädännössä. Tarkemmat kriteerit löytyvät tämän muistion lopusta Ranskan ja Itävallan raskaan työn kriteerit s. 30.

Itävallassa työuraeläke on poikkeuseläke, ja sille jäävät vain harvat henkilöt. Vuonna 2013 ensimmäisten kuuden kuukauden aikana myönnettiin 364 työuraeläkettä. Kaikki työuraeläkkeelle jääneet henkilöt olivat miehiä. Yhteensä heinäkuussa 2014 työuraeläkkeellä oli 4 751 henkilöä, joista viisi oli naisia. On kuitenkin huomioitava, että Itävallassa on voimassa pitkään vakuutusaikaan perustuva eläke. Tällä perusteella saatava eläke vähentää työuraeläkkeen suosiota. Tosin pitkään vakuutusaikaan perustuvan eläkkeen ikärajoja ollaan nostamassa asteittain 62 ja 57 vuoteen. Itävallan sosiaaliministeriö on ennakoanut tämän lisäävän työuraeläkkeen suosiota.

Italia²

Italiassa luotiin 1990-luvun alkupuolella raskaan työn käsite, joka viittasi työhön, jossa joutuu jatkuvan psykofyysisen rasituksen alaiseksi. Myöhemmin vuonna 1999 määriteltiin kriteerit raskaasta työstä. Näihin kriteereihin lukeutuivat

- odotettavissa oleva elinikä eläkkeelle jäädessä
- raskaiden työtehtävien määrä
- työtapaturmien määrä
- keskimääräinen työkyvyttömyysikä
- altistuminen kemiallisille, fyysisille tai biologisille riskeille.

Tämä määrittely vähensi huomattavasti niiden ammattien määrää, joita työuraeläke koski. Viimeisin työuraeläkkeitä koskeva uudistus toteutettiin huhtikuussa 2011, jolloin sovittiin muutoksista raskaan työn uravaatimuksista. Vuodesta 2018 alkaen vaatimuksena on, että puolet työurasta on tullut tehdä raskaita töitä. Siihen asti vaatimus on seitsemän raskasta työvuotta uran viimeisten kymmenen vuoden ajalta.

Työuraeläkettä hakiessa vakuutetun täytyy toimittaa todistukset koskien hänen työaikaan, työtehtäviään, terveydentilaansa sekä riskiarviota.

² <http://www.inps.it/portale/default.aspx?itemdir=9652>

Raskaaksi luokitelluissa töissä (lavori usuranti) työskentelevillä on oikeus alhaisempaa vanhuuseläkeikään. Vaaditaan vähintään 35 vuoden vakuutus aika, joka on sidottu elinajanodotteen kehitykseen. Eläkkeelle voi jäädä viisi vuotta ennen lakisääteistä eläkeikää. Raskaaksi luokitellaan työ, joka täyttää yhden seuraavista määritelmistä:

- Työ, jota tehdään pysyvästi maan alla, sukeltajan työ, ylipaineisessa tilassa työskentely, työskentely korkeissa lämpötiloissa, manuaalinen lasinpuhallustyö, ahtaissa paikoissa työskentely, erityisesti rakennusalalla ja laivanrakennuksessa, sekä työ, jossa altistuu asbestille.
- Yövuorotyö, jos vuorotyö on sellaista, että työtä tehdään puolen yön ja aamuviiden välillä. Täysiä työvuoroja tällä aikavälillä on oltava vähintään 64 vuoden aikana. Tai jos työtä tehdään kolme tuntia kyseisellä aikavälillä, tulee työn jatkua läpi vuoden.
- Monotoninen liukuhihnatyö, jota tehdään tiukasti määritellyssä aikataulussa ja toistoen samantyyppisiä toimenpiteitä. Koskee vain tiettyjä aloja.
- Linja-auton kuljettajat julkisessa liikenteessä (vähintään 8 matkustajaa).

Työuraeläkkeelle voi jäädä iän ja vakuutusvuosien yhteismäärän perusteella, jonka tulee olla vähintään 97. Ikärajavaatimus on 61 vuotta ja vakuutusaikavaatimus 35 vuotta. Yhteismäärä seuraa elinajanodotteen kehitystä.

Säännöllistä yötyötä tekevän kohdalla yhteismäärävaatimukset ovat korkeampia, jos yövuoroja on alle 78 vuodessa.

Ongelmia tuottaa työuraeläkkeeseen oikeutettujen työläisten identifiointi, eikä sosiaalivakuutuslaitoksella INPS ole mahdollisuutta tietää kuinka moni työntekijä tekee raskaaksi luokiteltavaa työtä. Vuonna 2014 myönnettiin Italiassa yhteensä 135 työuraeläkettä (hakemuksia tuli 1 270). Vuonna 2013 työuraeläkkeitä myönnettiin 278 (hakemuksia tuli 1 522). Vuonna 2012 työuraeläkkeitä myönnettiin 1 639 (hakemuksia tuli 4 189). Kuten luvuista voi päätellä, on työuraeläke marginaalinen eläkelaji.

Vakuutetun on itse todistettava työuransa raskaus hakiessaan työuraeläkettä. INPS vaatii eläkkeen myöntämiseksi todistuksia kyseiseltä ajanjaksolta. Työnantajan jälkikäteen kirjoittamat todistukset eivät kelpaa. Vakuutetun on käytännössä todella hankala osoittaa luotettavasti työuransa raskaus. Tämä selittää osittain myös matalan työuraeläkkeiden myöntämisen prosentin. Vuodesta 2011 työnantajilla on ollut velvollisuus ilmoittaa alueellisille työvoimaviranomaisille ja INPS:lle tiedot raskasta työtä tekevästä työntekijöistään. Tämä tulee helpottamaan raskasta työtä tekevien yksilöimistä tulevaisuudessa.

Kreikka

Kreikassa on olemassa myös työuraeläkkeen tyyppinen varhaiseläke, jolle voi jäädä jos on tehnyt raskasta työtä. Raskas työ on määritelty ammattikunnittain, mutta myös tiettyjen kriteerien perusteella. Työ voi olla raskasta, jos siihen liittyy altistumista epäpuhtauksille tai sitä tehdään raskaassa työympäristössä, jota ei voida välttää. Selvityksessäni olen huomionut vain työhön liittyvien kriteerien perusteella myönnettävät työuraeläkkeet.

Tämän hetkisen lain mukaan tammikuusta 2015 lähtien voi raskaaksi luokitelluista töistä jäädä eläkkeelle seuraavasti:

- varhennettu eläke 60-vuotiaana (jolloin vähennys on 0,5 % kk), vakuutettua aikaa yhteensä 10 500 päivää, josta 7 500 päivää raskaaksi luokitellussa ammatissa
- täysi vanhuuseläke 62-vuotiaana, vakuutettua aikaa yhteensä 10 500 päivää, josta 7 500 päivää raskaaksi luokitellussa ammatissa.

Raskaaksi luokiteltuja töitä koskeva eläkeikä on noussut tasaisesti viiden viime vuoden aikana. Työuraeläkkeeseen liittyvä vakuutusaikavaatimus on pysynyt samana, joten muutos on koskenut vain eläkeikää.

Työuraeläkkeeseen vaaditaan vakuutettua aikaa yhteensä 10 500 päivää, josta 7 500 päivää raskaaksi luokitelluissa ammatissa. Vakuutusaikaa voi ostaa maksamalla vakuutusmaksut. Raskaan työn vakuutusmaksuja ei voi kuitenkaan ostaa.

Kreikan vakuutuslaitos IKA-ETAM on esittänyt lukuja, joiden mukaan jopa 10 prosenttia palkansaajista tekisi työtä, joka olisi raskaaksi luokiteltua.

Puola

Myös Puolassa on voimassa raskaaseen työhön perustuva työuraeläke yleisessä järjestelmässä. Työuraeläkkeen edellytyksenä on ollut seuraavat neljä kriteeriä, joista tulee täyttää vähintään yksi:

- ääriämpötiloissa (alle 0 tai yli 28 astetta) työskentely
- ylipaineisessa tilassa työskentely
- työpäivän aikainen yli 6 300 kiloJoulen (miehille) tai 4 200 kJ:n (naisille) energiankulutus
- raskaassa asennossa tehtävä työ.

Vakuutettu joka on tehnyt yllämainittua raskasta työtä vähintään 15 vuotta, voi jäädä eläkkeelle 55 vuoden (naiset) tai 60 vuoden (miehet) iässä. Vakuutetun on tullut tehdä raskasta työtä ennen vuotta 1999, eikä tämän päivämäärän jälkeen työuransa aloittaneilla ole oikeutta työuraeläkkeeseen. Vakuutetulta vaaditaan yhteensä vähintään 20 vuoden (naiset) tai 25 vuoden (miehet) vakuutushistoria. Tähän aikaan lasketaan mukaan myös rinnasteisia kausia.

Eläke lasketaan samoilla säännöillä kuin nimellisesti maksuperusteinen vanhuuseläke. Tosin riippumatta vakuutetun iästä, lasketaan hänelle eläke 60-vuotiaan mukaisesti.

Yllämainittujen kriteerien lisäksi on olemassa myös tiettyjä työtehtäviä, jotka oikeuttavat jäämään eläkkeelle kymmenen vuotta ennen varsinaista eläkeikää. Tällaisia tehtäviä on lentohenkilöstötyö, satamatyö, metallurgia, sukeltajatyö, merikalastustyö sekä asbestin parissa tehtävä työ. Nämä erityisjärjestelyt on kuitenkin järjestetty pääsääntöisesti oman erityisjärjestelmän piirissä.

Raskaan työn määritelmiä kiristettiin vuonna 2009. Tuohon asti oli voimassa lista ammateista, jotka oikeuttavat työuraeläkkeeseen. Tämä lista perustui 1980-luvulta peräisin oleviin erityissäännöksiin.

Työnantajalla on velvollisuus ilmoittaa viranomaisille tiedot raskaasta työtä tekevistä henkilöistä. Raskaasta työstä seuraa myös lisävakuutusmaksuja työnantajalle. Lisävakuutusmaksuja tulee maksaa, vaikka henkilö olisi tullut työelämään vuoden 1999 jälkeen, eikä vakuutetulla siis ole oikeutta työraueläkkeeseen.

Vuonna 2013 työraueläke myönnettiin 2 977 eläkeläiselle. Yhteensä vanhuuseläkettä maksettiin vajaalle viidelle miljoonalle eläkeläiselle. Työraueläkevakuutusmaksua maksoi 8 300 työnantajaa, joilla oli palkkalistoillaan yhteensä 323 100 raskaaksi määriteltyä työtä tekevää työntekijää. Miesten osuus työntekijöistä on noin 75 prosenttia ja naisten 25 prosenttia. Työraueläke on eläkejärjestelmän näkökulmasta suhteellisen harvinainen eläkeläji (ZUS, 2014).

Puolassa tehtiin laaja eläkeuudistus vuonna 1999, jolloin maassa siirryttiin nimellisesti maksuperusteiseen (NDC) eläkejärjestelmään. Osana uudistusta päätettiin luopua lukuisista varhaiseläkejärjestelyistä, joita käytettiin paljon ennen varsinaista vanhuuseläkeikää. Yleisestä järjestelmästä tulisi kaikille yhtäläinen, ainoastaan maanviljelijät jäivät yleisen järjestelmän ulkopuolelle. Periaatteeksi päätettiin kaikkien vakuutettujen osalta, että eläke vastaisi maksuja ja eläkeiät olisivat kaikille samat. Työraueläke jäi voimaan siirtymäsäännöksenä niille henkilöille, joilla raskas työura oli alkanut ennen eläkeuudistusta.

Ranskan ja Itävallan raskaan työn kriteerit

Ranskan raskaan työn kriteerit ja määrittely

Työn fyysiseen raskauteen liittyvät kriteerit:

- Raskaiden painojen ruumiillinen käsittely
  - yli 15 kilon käsittely (nosto, lasku, siirto) tai yli 200 kilon käsittely käsikäyttöisellä kärryllä
  - vähintään 600 tuntia vuodessa
- Epämukavassa asennossa työskentely, etenkin niveliin kohdistuva rasitus
  - vähintään 900 tuntia vuodessa
- Koneellinen tärinä.

Työympäristöön liittyvät kriteerit:

- Kemiallisesti vaaralliset aineet, ml. pöly ja savu
- Ylipaineisessa tilassa työskenteleminen
- Ääriämpötiloissa työskenteleminen
- Äänirasitus
  - vähintään 600 tuntia vuodessa.

Työrytmiin liittyvät kriteerit:

- Yötyö
  - vähintään 120 päivää vuodessa
- Vuorotyö

- Monotoninen työ
  - vähintään 900 tuntia vuodessa.

Kaikki nämä työn ominaispiirteet on kuvailtu yksityiskohtaisesti. Kriteeriä analysoidaan sekä altistumisen intensiteetin kuin myös altistumisajan mukaan. Rajat on asetettu monitie-teellisen työryhmän tuloksena, jossa on ollut edustettuina työmarkkinaosapuolet.

Määritelmän kuvailu koostuu

- termin määrittelystä
- vaikutuksesta ihmiseen
- kriteerin luonnehdinnasta/normista (esim. työ on monotonista, jos samanlainen työ-suorite toistuu 50 % työajasta)
- diagnosoinnin ja arvioinnin metodeista tai välineistä
- ehkäisyytoimista.

Esimerkki määrittelystä

Raskaiden painojen ruumiillinen käsittely:

- Työssä joutuu käsittelemään raskaita painoja, joko nostamaan, laskemaan, kannattelemaan, kuljettamaan tai siirtämään. Toimenpiteeseen joutuu käyttämään fyysistä voimaa. Henkilö, joka joutuu jatkuvasti työssään käsittelemään raskaita painoja kohtaa korkeamman riskin altistua muun muassa työtapaturmille, sydämen ja verenkierron häiriöihin, selkävaivoihin, lihasten väsymiseen ja kiputiloihin sekä motivaation puutteeseen. Raskaille painoille on määritelty rajanormit, jotka tulevat ranskalaisesta, kansainvälisestä ja eurooppalaisesta normistosta (EU: NF EN 1005-3, 4 & KV: NF ISO 11228-2)

Kuinka määritellään täyttävätkö työtehtävät kriteerin:

- Voidaan määritellä **teknisesti** perustuen yrityksessä käytettävien materiaalien painoihin, niiden liikkeeseen ja siirrettävyyteen. Tekninen analyysi voi seurata, miten ihmisten vaivat lisääntyvät, kun painojen käsittely osana työtoimenkuvaa lisääntyy.
- Voidaan määritellä **työterveyshuollollisesti** perustuen ihmisten poissaoloihin, työtehtävien muutoksiin (changements d'affectation), työterveydenhuollon tekemiin havaintoihin (patologisista ongelmista, työkyvyn rajoittumisesta jne.) sekä ammattitautien ja työtapaturmien analyysistä.
- Selvitetään työntekijöiden edustajien ja hallintopalvelujen **yhteistyönä** se työ, jossa tehdään kriteerin mukaisia toimenpiteitä.

Yksinkertainen tapa analysoida työtehtäviä ja sitä, kuuluuko siihen kriteerinmukaista raskaiden esineiden käsittelyä, on katsoa

- onko yhtiössä sellaisia työtehtäviä, joissa nostetaan ja lasketaan raskaita esineitä alle 40 senttimetrin tai yli 140 senttimetrin tasolta.

- yhtiössä työskentelevien työntekijöiden määrää, jotka ovat osallistuneet koulutukseen, joka käsittelee raskaiden painojen kanssa työskentelyä.

Kuvauksessa löytyy myös yksityiskohtaiset ohjeet siitä, kuinka ongelmia voidaan ehkäistä teknisillä, organisatorisilla tai lääketieteellisillä keinoilla.

Työntekijä altistuu työssään raskaiden painojen käsittelyn kriteerin mukaiselle rasitukselle, jos hänen toimenkuvaansa kuuluu raskaiden painojen käsittelyä vähintään 600 tuntia. Tämä tuntimäärä voi sisältää sekä painojen vertikaalista kuin horisontaalista käsittelyä. Työnantaja velvoitetaan

- analysoimaan vuosittain ne vakanssit, joissa altistumista raskaaseen työhön tapahtuu
- tallentamaan tieto palkkahallintoon
- laskemaan vakuutusmaksu ja seuraamaan palkansaajia palkkahallinnon kautta.
→ Erityinen vakuutusmaksu raskaiden töiden työnantajille vuodesta 2016 alkaen.

Seuranta tapahtuu siis vuositasolla, eikä siihen sisälly jatkuvaa työntekijän seurantaa. Poikkeuksen muodostavat työmaalla tapahtuva työskentely sekä asiakkaan luona tehtävät työt, jossa vaihtelua voi vuoden sisällä olla enemmän. 'Document unique' on asiakirja, johon työnantaja kirjaa työhön liittyvät vaaratekijät (kuten direktiivi 89/391 edellyttää).

Työnantajan ilmoittaman rekisterin perusteella työntekijälle karttuu raskaan työn vakuutus pisteitä. Työntekijän oikeudet pisteisiin:

- henkilökohtainen tili, päivitetään joka vuosi
- vapaus käyttää pisteitä haluamallaan tavalla
- pisteiden käyttäminen sosiaaliturvan parantamiseen.

Vuodesta 2015 alkaen tilille karttuu pisteitä, mutta niitä ei myönnetä takautuvasti aiemmin tehdystä raskaasta työstä. Koska pistejärjestelmä huomioi vain tulevan ajan, myönnetään iäkkäille työntekijöille pisteitä tavanomaista enemmän, jotta he pääsisivät hyötymään työuraeläkejärjestelystä. Myös pisteiden käyttäminen on halvempaa kuin muilla ikäryhmillä.

Vanha järjestelmä

Työuraeläke voidaan myöntää kahdella eri kriteerillä:

1. Työkyvyttömyysaste (incapacité permanente) on vähintään 20 prosenttia.
2. Työkyvyttömyysaste on vähintään 10 prosenttia, mutta korkeintaan 20 prosenttia.

Työkyvyttömyysaste on vähintään 20 prosenttia ja henkilö saa eläkettä ammattitaidin perusteella:

- Työuraeläkettä voi hakea hakulomakkeella ja sairaustodistuksella.

Työkyvyttömyysaste on 10 prosenttia ja henkilö saa työtaturmaeläkettä:

- Hakulomake ja sairaustodistus lähetetään alueelliselle tasolle lääketieteellisen komitean tarkastettavaksi. Tällöin moniammatillinen työkyvyttömyyskomitea päättää, että ovatko kriteerit täyttyneet, ja voidaanko eläke myöntää.

Työkyvyttömyysaste on 10–20 prosenttia ja henkilö saa työtaturma- tai ammattisairaus-eläkettä. Henkilö voi hakea työuraeläkettä, jos

- vakuutettu on altistunut vähintään 17 vuoden ajan ammattiin liittyviin terveysterveisiin
- työkyvyttömyys johtuu vakuutetun harjoittamasta työstä
- terveysterveiksi määritellään työn ”fyysinen raskaus”, ”työn rytmi” tai ”haitallinen työympäristö”
- terveysterveikit ovat liittyneet työhön koko 17 vuoden ajanjakson ajan.

Itävallan raskaan työn kriteerit ja määrittely

Työn fyysiseen raskauteen liittyvät kriteerit:

- Fyysisesti raskas työ
  - Jos normaalin kahdeksan tunnin työpäivän aikana kilojouleja kuluu miehiltä vähintään 8 374 tai naisilta 5 862. Kaloreiksi muutettuna rajat ovat miehille 2 000 ja naisille 1 400. Perustuu 150 ammatin listaan, joissa normaalin työpäivän aikana oletusarvoisesti ylittyy kaloriraja joko miesten tai naisten osalta.

Työympäristöön liittyvät kriteerit:

- Jatkuvassa kuumuudessa tai pakkasolosuhteissa työskentely
  - Kuumuus määritellään jatkuvaksi yli 30 asteen lämpötilaksi ja yli 50 prosentin kosteusasteeksi. Vähintään puolet työajasta tulee olla kuumassa ympäristössä.
  - Tällaisia työympäristöjä esiintyy muun muassa paperi, lasi- ja elintarviketeollisuudessa, joissa toimitaan uunien ja masuunien läheisyydessä.
  - Pakkasolosuhteet taas ovat yli 21 pakkasasteessa työskentely
    - Vaatimus voi täytyä myös, jos työtehtäviin sisältyy kylmähuoneen ja työhuoneen välistä liikkumista.
    - Työajasta vähintään 50 prosenttia tulee kulua edellä mainituissa olosuhteissa. Ratkaisevaa tällöin on työtehtävien vaikutus.
- Kemiallisessa tai fyysisessä altistuksessa työskentely
  - Työkyky on alentunut 10 prosenttia johtuen työssä tapahtuneesta altistuksesta.
  - Rasitus voi johtua ääriästä, hengityssuojaimien tai sukellusvarusteiden käyttämisestä, jotka voivat altistaa ammattitautille.

Työrytmiin ja työn henkiseen raskauteen liittyvät kriteerit:

- Yöllinen vuorotyö
  - Jos työtä tehdään vähintään kuusi tuntia klo 22 ja klo kuuden välillä. Yötyötä tulee tehdä kuukaudessa vähintään kuusi työpäivää. Yötyötä ei kuitenkaan huomioida, jos sitä tehdään säännöllisesti.
- Vaikea hoitotyö (saattohoito, dementiapotilaiden hoito geriatrisella osastolla)
  - Jos hoitotyöhön kuuluu sairaiden tai vammaisten erityistarpeiden huomioon ottaminen tai saattohoitoa.
- Työskentely korkealla invaliditeettiprosentilla
  - Jos työntekijän invaliditeetin haitta-aste on vähintään 80 prosenttia.

Työn lukeminen raskaaksi edellyttää, että kuukauden aikana vähintään 15 työpäivää kuluu raskaissa työtehtävissä. Kriteerit eivät päivittäin kumuloidu keskenään (eli 4 tuntia vuorotyössä ja 4 tuntia kemiallisen altistuksen alaisena), vaan työn täytyy täyttää tietty yksittäinen kriteeri täysimääräisesti. Kuukausitasolla kriteerit voivat kumuloidu keskenään, eli henkilö joka tekee kuukaudessa 11 päivää raskasta yötyötä ja neljä päivää töitä pakkasolosuhteissa täyttää kriteerinmukaisen kuukausittaisen alarajan.

Eläketurvakeskuksen ajankohtaiskatsaukset vuonna 2015

01/2015 Kokonaiseläke 2015. Työeläke, kansaneläke ja verotus

02/2015 Onko työuraeläkkeitä muualla?

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN